

V. RECENZJE I NOTY RECENZYJNE

Antoni Dębicki, *Rzymskie prawo prywatne. Kompendium*. Wydanie drugie poprawione. Wydawnictwo Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2005, ss. 401.

Podręczniki prawa rzymskiego mają w Polsce swoją już niemałą i zasługującą na opracowanie historię. Pierwsze oceny przeprowadził w 1965 r. Kazimierz Kolańczyk w obszernym i gruntownym omówieniu nowego wówczas podręcznika Wacława Osuchowskiego, *Zarys rzymskiego prawa prywatnego*, Warszawa 1962 (patrz CPH 17, 1965, z. 1, s. 231-255). Sam stał się autorem następnego (pierwsze wydanie w 1973 r.), ocenianego niekiedy jako najlepszy dydaktycznie powojenny podręcznik. Szerszego przeglądu dokonał 30 lat później Jan Kodrębski (CPH 47, 1995, z. 1-2, s. 239-250), a zmienne losy powojennych podręczników prawa rzymskiego scharakteryzowała zwięźle w swojej bibliografii Maria Zabłocka, *Romanistyka polska po II wojnie światowej*, Warszawa 2002, s. 11-17). Od tego czasu pojawiły się jednak jeszcze inne opracowania dydaktyczne, przeznaczone dla studentów prawa, czy to o charakterze podręcznikowym, czy to jako repetytoria (por. M. Kuryłowicz, CPH 56, 2004, z. 2, s. 393-402). Należy do nich omawiany tutaj podręcznik ks. Antoniego Dębińskiego, profesora KUL i obecnego dziekana Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji tegoż uniwersytetu. Pierwsze wydanie ukazało się nakładem wydawnictwa Lexis Nexis w 2003 r., w roku 2005 przedstawione zostało wydanie drugie poprawione.

Podręcznik został zwięźle przedstawiony przez wydawcę na okładce książki:

„(...) to kompendium, które w sposób przystępny i zwięzły omawia podstawowe instytucje i zasady prawa rzymskiego. Podręcznik obejmuje całość wykładanego w polskich uczelniach materiału: zagadnienia wstępne (pojęcie, podziały, systematyka prawa rzymskiego), zarys historii rozwoju państwa i prawa rzymskiego, rzymskie prawo prywatne, materialne i formalne (proces cywilny, prawo osobowe, prawo rodzinne, prawo rzeczowe, zobowiązania oraz prawo spadkowe). Dla ułatwienia w posługiwaniu się podręcznikiem na końcu zamieszczone zostały indeksy: terminów i zwrotów łacińskich, paremii rzymskich oraz osób. Dodatkowym walorem książki są zabawne rysunki oraz tabele i schematy, syntetyzujące wywód na temat danej instytucji prawnej. Opracowanie jest przeznaczone przede wszystkim dla studentów wydziałów prawa, jednak jako kompendium z prawa rzymskiego, stanowiącego podstawę europejskiej kultury prawnej, może być polecane wszystkim, którzy interesują się historią czasów antycznych, historią państwa i prawa oraz historią prawa kościelnego”.

Lektura książki potwierdza wymienione cechy. Podręcznik mieści w strefie przyjętych na ogół średnich rozmiarów (370 stron plus wymienione indeksy), wystarczających dla potrzeb wykładowcy i studenta. Mimo wskazanej w opisie zwięzłości, jest też opracowaniem dosyć

szczegółowym, zawierającym liczne i odpowiednio rozbudowane kwestie zarówno z historii źródeł, jak i samego rzymskiego prawa prywatnego. Na pozytywne podkreślenie zasługuje ukazanie roli prawa rzymskiego dla rozwoju prawa kościelnego (s. 86-87: *Kościół i prawo rzymskie*), chociaż z drugiej strony zagubiła się nieco tradycja prawa rzymskiego w kształtowaniu podstaw europejskiego prawa prywatnego.

Wykład został ułożony według tradycyjnej systematyki, reprezentowanej m.in. przez podręczniki W. Osuchowskiego i K. Kolańczyka: historia źródeł prawa rzymskiego, prawo procesowe cywilnego, a następnie prawo osobowe, rodzinne, rzeczowe, zobowiązania i prawo spadkowe. Różnice w tym zakresie mogą polegać na przeniesieniu prawa procesowego do końcowego rozdziału w ślad za systematyką Instytucji (*personae – res – actiones*; tak np. u W. Litewskiego oraz W. Wołodkiewicza i M. Zabłockiej), ale wydaje się, że procesowe podejście Rzymian do stosowania prawa dobrze uzasadnia wysunięcie procesowych środków ochrony uprawnień podmiotowych właśnie na początek wykładu, inaczej bowiem trudniej przychodzi studentowi zrozumienie rzymskiej metody przedstawiania roszczeń materialnoprawnych przez pryzmat sądowej *actio*. Tradycyjnie też prawo spadkowe lokuje się jako ostatni dział prawa prywatnego, chociaż jest to już ustępstwo na rzecz systematyki pandektowej i nowożytnego prawa cywilnego (tak np. w polskim kodeksie cywilnym z 1964 r.). Gdyby jednak sugerować autorowi jakieś zmiany w układzie treści, to proponowałbym zrezygnowanie z ogólnikowego tytułu rozdziału pierwszego „Zagadnienia wstępne” na rzecz merytorycznego, np. „Pojęcie, podziały i systematyka prawa rzymskiego”, co lepiej oddawałaby jego zawartość (tak w opisie na okładce). Lepiej też byłoby posługiwać się współczesną i jednoznacznie przyjętą nazwą „prawo rodzinne” zamiast nieco archaicznego „prawa familijnego” (rozdział piąty; por. również opis na okładce).

Niewątpliwą zaletą omawianego podręcznika jest ponadto rozsądne posługiwanie się łacińskimi tekstami źródłowymi, zawsze z polskim tłumaczeniem. Czytelnik zyskuje dzięki temu wstępną orientację o wyglądzie i treści źródeł prawa rzymskiego, bez potrzeby sięgania do osobnych wydawnictw z tego zakresu, przeznaczonych do głębszych, raczej seminaryjnych, studiów nad prawem rzymskim. Dobrze należy również ocenić staranne i konsekwentne posługiwanie się łaciną, nauka prawa rzymskiego należy bowiem do niezłomnych nadal bastionów niezbednej w uniwersyteckim wykształceniu łacińskiej terminologii prawniczej.

Na końcu każdego rozdziału zamieszczone zostały uzupełniające informacje o wybranej literaturze tematu. Prowadzi to jednak do powtórzeń, których można byłoby uniknąć poprzez zestawienie jednego wykazu bibliograficznego dla całości. Opracowane dla potrzeb podręcznika wykazy mają ponadto dość fragmentaryczny charakter i nie dorównują np. systematycznej i szczegółowej bibliografii w podręczniku W. Wołodkiewicza i M. Zabłockiej, uzupełnianej na bieżąco w kolejnych wydaniach (*Prawo rzymskie. Instytucje*, 4. wydanie, Warszawa 2005). Podobnie mija się z celem wykazywanie pojedynczych opracowań zagranicznych.

Merytoryczny wykład ilustrowany jest niekiedy zabawnymi (patrz opis na okładce) rysunkami. Autorowi znany jest pomysł napisania „prawa rzymskiego w obrazkach”, zyskujący na aktualności wobec narastającego u młodego pokolenia pod wpływem mediów myślenia obrazkowego, ale rzeczywiście wykorzystanie tej metody wymagałoby bardziej przemyślanego wkomponowania w tekst instruktywnych rysunków, o ile taka metoda nie powinna pozostać tylko żartobliwym przerywnikiem w gęstych treściach wykładu rzymskiego prawa prywatnego. W każdym razie rysunki nadają podręcznikowi indywidualny, autorski charakter.

Znacznie większy pożytek przynoszą liczne tabele i wykazy, ułatwiające systematyzowanie poszczególnych instytucji prawnych. Ta metoda staje się ostatnio popularniejsza, co wynika zapewne z widocznych coraz bardziej u studentów trudności z logicznym systematyzowaniem pojęć i kategorii. W tym zakresie podręcznik zasługuje na szczególne uznanie.

W treściach merytorycznych podręcznik jest przejrzysty, napisany jasnym i precyzyjnym językiem, dostosowanym przede wszystkim do poziomu i potrzeb studentów prawa. Zawiera

również wszystkie niezbędne elementy, które służą podniesieniu wiedzy i wprowadzeniu początkującego adepta w tajniki nauki prawa prywatnego. Zwrócić można jeszcze tylko uwagę na potrzebę dodatkowego ukierunkowania na współczesne prawo cywilne, do którego prawo rzymskie powinno również wprowadzać. W konsekwencji należałoby unikać np. dwuznacznego określenia „właściwości sądu” (tabela na s. 99) czy wspomnianego „prawa familijnego”. *Specificatio* oznaczone w podręczniku jako „przerobienie rzeczy” (lub przeistoczenie – s. 233) to według kodeksu cywilnego „przetworzenie”. Lepiej jest z tego samego powodu posługiwać się określeniem „czyny niedozwolone” jako odpowiednikiem deliktów, zamiast mylących nieco dzisiaj „przestępstw prawa prywatnego” (por. s. 313-314; 320). Testament w cywilistyce jest rozrządzeniem, a nie „rozporządzeniem” (s. 340). Te drobne przykłady nie wpływają oczywiście na wartość merytoryczną opracowania, a mają tylko na celu dostosowanie wykładu do powszechnej terminologii.

W całości ocena podręcznika wypada w pełni pozytywnie i należy sądzić, że z takim samym przyjęciem spotyka się on u studentów.

MAREK KURYŁOWICZ (Lublin)

Deutsches Sachenrecht in polnischer Gerichtspraxis. Das BGB-Sachenrecht in der polnischen höchstrichterlichen Rechtssprechung in den Jahren 1920-1939: Tradition und europäische Perspektive. Hrsg. von Wojciech Dajczak und Hans-Georg Knothe [= Schriften zur Europäischen Rechts- und Verfassungsgeschichte, Bd. 49], Duncker & Humblot, Berlin 2005, ss. 379.

Już sam tytuł oraz podtytuły dobrze określają treść i charakter całej pracy. Mieszczą się w niej zagadnienia europejskiej historii prawa, rozpatrywanej przez pryzmat obowiązywania i stosowania niemieckiego prawa rzeczowego, zawartego w BGB, na obszarze przedwojennej Polski. Obowiązywania – ponieważ niemiecki kodeks cywilny, wprowadzony od 1.1.1900 r. m.in. na terenach byłego pruskiego zaboru, następnie należących do Rzeszy Niemieckiej, zachował moc obowiązującą również po odzyskaniu przez państwo polskie niepodległości w 1918 r. Własne, polskie i zunifikowane prawo rzeczowe zostało wprowadzone dopiero od 1.1.1947 r. Stosowania – ponieważ omawiana książka poświęcona jest praktyce sądowej i zasięgu niemieckiego prawa rzeczowego w Polsce lat 1920-1939 ukazany został poprzez orzecznictwo sądów polskich. Dalsze obowiązywanie i stosowanie niemieckiego prawa oznaczało dla polskiej nauki teoretyczny i praktyczny problem nadania prawu niemieckiemu nowych treści w polskich już warunkach. To równoczesne funkcjonowanie wspólnego prawa prywatnego (rzeczowego) na terenie dwu różnych państw oraz stosowanie norm prawa obcego na obszarze innego suwerennego państwa stanowi – w polsko-niemieckiej perspektywie historycznej – główny wątek badawczy omawianej pracy. Wyraźne miejsce zajmuje ponadto rola wspólnej tradycji prawnej. Historycznie chodzi tu o romanistyczną tradycję europejskich systemów prawnych. Współcześnie – o perspektywę jego rozwoju i harmonizacji jako wspólnego prawa zjednoczonej Europy.

Konsekwentnie wobec powyższych założeń na książkę składają się trzy części. Pierwsza (*Romanistische Tradition – Richter – Charakteristik der Rechtssprechung*) obejmuje charakterystykę romanistycznej tradycji oraz praktyki sądowej w omawianych krajach. Druga (*Die Probleme des Sachenrechts in historisch-vergleichender Analyse*) to szczegółowa analiza węż-